

فصلنامه علمی زبان پژوهی دانشگاه الزهراء (س)

سال شانزدهم، شماره ۵۲، پاییز ۱۴۰۳

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۶۹-۳۹

بررسی سوگیری جنسیتی در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول»: پژوهشی پیکره‌بنیاد^۱

علی کوهگرد^۲، بهزاد رهبر^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۲

چکیده

نمایش نادرست و یا نمایش ندادن نقش هر یک از دو جنس زن و مرد در مواد آموزشی زبان، نشان از سوگیری جنسیتی دارد و منجر به بازتولید کلیشه‌های جنسیتی در زبان‌آموزان خواهد شد. پژوهش حاضر به بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در مواد آموزشی آرفا، به‌ویژه تألیف نگارندگان خارج از ایران و داخل ایران می‌پردازد. به‌این‌منظور، کتاب «فارسی ایران امروز، جلد ۱» به‌عنوان نمونه‌ای از اثر نگارندگان خارج از ایران و کتاب «گام اول» به‌عنوان نمونه‌ای از تألیف نگارندگان داخل ایران، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. پژوهش حاضر پیکره‌بنیاد است. بنابراین، در گام نخست براساس متن‌ها و تصاویر مواد آموزشی پیش‌گفته، پیکره‌های جداگانه مناسبی با هدف پژوهش ایجاد شد. سپس با استفاده از نرم‌افزارهای استروگروپ و لنکس‌باکس پیکره‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند و جدول‌هایی برای تحلیل و بررسی پرسش‌های پژوهش، ارائه شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد منبع‌های آموزشی مورد اشاره، در بخش بازنمودهای زبانی (اسم‌های، صفت‌ها و شمار مشارکت‌کننده‌ها در گفت‌وگو) و نیز در بخش بازنمودهای غیرزبانی (مشاغل و تصاویر) پراکنندگی جنسیتی یکسانی ندارند و

^۱ شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/jlr.2023.40676.2197

^۲ دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (آرفا)، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛

a_koohgard@atu.ac.ir

^۳ استادیار زبان‌شناسی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (آرفا)، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

behzadrahbar@atu.ac.ir؛ (نویسنده مسئول)

جلوه‌های سوگیری جنسیتی در این منابع درسی بارز است. مقایسه دو منبع نیز نشان می‌دهد اگر چه کتاب «فارسی ایران امروز» نسبت به کتاب «گام اول» سوگیری جنسیتی متعادل‌تری دارد و با شرایط جامعه ایران امروز سازگاری بیشتری را نشان می‌دهد؛ ولی هر دو کتاب به بازمینی دوباره نیاز دارند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای برنامه‌ریزان آموزشی، نگارندگان کتاب‌های درسی، معلمان آزفا و زبان‌شناسان اجتماعی برای ایجاد فضای آموزشی عادلانه و دور از کلیشه‌های جنسیتی مفید باشد.

واژه‌های کلیدی: اجتماعی‌شدگی، جنسیت، سوگیری جنسیتی، نقش‌های جنسیتی و هویت جنسیتی.

۱. مقدمه

در سال‌های کنونی، با افزایش درخواست برای یادگیری زبان و ادبیات فارسی به‌وسیله فراگیران غیرفارسی‌زبان، توجه به چگونگی بازنمایی مؤلفه‌های فرهنگی در مواد آموزشی آزفا بیش‌ازپیش اهمیت یافته‌است. نگاه هر جامعه به جنسیت و بازنمایی آن در زبان، ریشه در فرهنگ آن جامعه دارد. بنابراین، برای آموزش زبان به‌عنوان یک مؤلفه فرهنگی، توجه به چگونگی بازنمایی جنسیت در زبان و فرهنگ جامعه هدف از اهمیت بالایی برخوردار است. منبع‌ها و مواد آموزشی زبان یکی از آشکارترین مواردی است که نگاه یک جامعه زبانی به جنسیت را بازگو می‌کند؛ چراکه زبان‌آموزان همواره در فرایند زبان‌آموزی، به‌صورت آگاهانه و یا ناآگاهانه در حال دریافت پیام‌های زبانی و غیرزبانی (در قالب متن‌های آموزشی، تصاویر و مانند آن) از این مواد آموزشی هستند. با بهره‌گیری از زبان به‌عنوان مهم‌ترین ابزار ارتباطی انتقال پیام، مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه به زبان‌آموزان منتقل می‌شود. بنابراین مواد آموزشی زبان می‌تواند دریچه‌ای فراروی ارزش‌ها و باورهای یک جامعه بگشاید؛ براین مبنا چگونگی بازنمایی نگرش‌ها و باورهای جنسیتی یک جامعه در مواد آموزشی زبان آن جامعه، اهمیت بسزایی در برداشت زبان‌آموزان از ارزش‌ها و باورهای جامعه زبان هدف دارد.

بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در مواد آموزشی آزفا به‌سبب شرایط ویژه و متفاوت بیشتر مخاطب‌های این‌گونه مواد آموزشی، از دیدگاه تفاوت احتمالی در نگرش و نگاه جامعه مادری مخاطبین به مسئله جنسیت با نگرش و نگاه جامعه هدف (ایران) به مسئله جنسیت، اهمیت دوچندان دارد. به نظر می‌رسد چگونگی بازنمایی جنسیت در مواد آموزشی آزفا و بررسی و تحلیل آن‌ها و بررسی این مسئله که تا چه اندازه در آن‌ها نگاه کلیشه‌ای و سوگیرانه‌ای به مسئله جنسیت وجود دارد، ما را در آموزش درست و واقعی زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و انتقال فرهنگ واقعی جامعه ایران

یک گام به جلو هدایت می‌کند. به همین منظور در این پژوهش به بررسی چگونگی بازنمایی مسأله جنسیت در کتاب «فارسی ایران امروز»^۱، به عنوان نمونه‌ای از کتاب‌های چاپ‌شده در خارج از ایران، و کتاب «گام اول»، به عنوان نمونه‌ای از کتاب‌های چاپ‌شده در داخل ایران پرداخته شده است. پرسش‌هایی که در این پژوهش، در پی پاسخ‌گویی به آن‌ها هستیم از این قرارند: نخست اینکه، در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟ دوم آنکه، در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در واژه‌های مرتبط به کاررفته برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟ سوم اینکه، در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در شغل‌های مرتبط به کاررفته برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟ چهارم آنکه در تصاویر کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت چگونه است و تصاویر تا چه اندازه جنسیتی شده هستند؟ در پایان، در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول»، نسبت زنان و مردان به عنوان نفرات شرکت‌کننده در مکالمه‌ها چگونه است و مکالمه‌ها تا چه اندازه جنسیتی شده هستند؟

۲. پیشینه پژوهش

با گذشت بیش از سه دهه از واکاوی سوگیری جنسیتی^۲ و باورهای کلیشه‌ای جنسیتی در مواد آموزشی، باری دیگر پژوهش در این زمینه، در کانون توجه پژوهشگران بیشتر کشورها قرار دارد. در این بخش، افزون بر شمردن نمونه‌هایی از پژوهش‌هایی با موضوع بررسی جنسیت در مواد آموزشی زبان انگلیسی در ایران، در کتاب‌های درسی مدارس در ایران و همچنین در مواد آموزشی آزفا، به پژوهش‌های جنسیت مرتبط با آزفا و همچنین پژوهش‌های جنسیت با استفاده از رویکرد پیکره‌بنیاد^۳ نیز اشاره‌ای خواهیم کرد. با بررسی پیشینه پژوهش‌های ایرانی که جنسیت را در مواد آموزشی زبان انگلیسی مورد بررسی قرار داده‌اند، این پژوهش‌ها را می‌توان به سه دسته گروه‌بندی کرد که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهیم کرد.

دسته نخست، مشتمل اند بر پژوهش‌هایی که مجموعه‌های آموزشی زبان انگلیسی به کار گرفته شده در ایران، که در خارج از ایران نگارش شده است را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ روحانی و اکبرپور (2014) در بررسی کتاب American English File (Book 4) و

^۱ در ادامه نام این کتاب به جای «فارسی ایران امروز، جلد یک» خلاصه شده و به صورت «فارسی ایران امروز» به کار رفته است.

^۲ gender bias

^۳ corpus-based

همچنین رضائی و سجودی (Rezaei & Sojoodi, 2015) در بررسی مجموعه‌های (Four Corners (2)، American English File(2) و Interchange(2)، به چگونگی بازنمود مسأله جنسیت پرداختند. یافته‌های آن‌ها همگی نمایانگر آن بود که در مجموعه‌های مورد اشاره برابری جنسیتی رعایت نشده است و اغلب بازنمایی زن‌ها در مجموعه‌های مورد اشاره برپایه برخی پیش‌داوری‌ها و کلیشه‌های ذهنی مبتنی بر سوگیری جنسیتی بوده است. این در حالی است که تحریری و مرادپور (Tahriri & Moradpour, 2014) در بررسی مجموعه «Top notch» به این نتیجه رسیده‌اند که در آن مجموعه تاندازه‌ای هر دو جنس زن و مرد تقریباً به صورت یکسان بازنمایی شده‌اند.

دسته دوم پژوهش‌هایی را در بر می‌گیرند که مجموعه‌های آموزشی زبان انگلیسی مورد استفاده در ایران، که در داخل ایران به نگارش درآمده را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ حسینی فاطمی و حیدریان (Hoseini Fatemi & Heidariyan, 2010) در پژوهش خود به بررسی نمود جنسیت (برابری جنسیت و چگونگی بازنمایی جنسیت) در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی در ایران پرداختند. یافته‌های این پژوهش آن‌ها نشان داد که رویکردی سستی و کلیشه‌ای در مورد جنسیت بر آن کتاب‌ها حکم فرما بوده است و تصویر ارائه شده از زنان نه با واقعیت‌های فعلی جامعه ایرانی همخوانی دارد و نه با جامعه غربی. در آن کتاب‌ها، نقش و حضور پررنگ مردان و نگاه نابرابر و تبعیض‌آمیز به زنان از جنبه کمی و کیفی کاملاً آشکار بود.

دسته سوم پژوهش‌هایی هستند که مجموعه‌های آموزشی زبان انگلیسی مورد استفاده در ایران، نگارش شده در خارج از ایران را با مجموعه‌های نوشته شده در داخل ایران مقایسه کرده‌اند؛ حاتمی و رهبر (Hatami & Rahbar, 2016) در پژوهش خود چگونگی نمود سوگیری جنسیتی در تصاویر کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی به نگارش نویسنده‌های ایرانی (Prospect) و غیرایرانی (Speak Now) را بررسی کرده‌اند.^۱ یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که در تصویرهای کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی سوگیری جنسیتی میان زنان و مردان از جنبه فراوانی بودن در تصویرها و نیز گونه‌های مختلف محیط کار (باز و بسته) قابل دیدن است. بیشترین محیط کار در نظر گرفته شده برای فعالیت‌های زنان محیط‌های بسته بود که این مطلب در مجموعه کتاب‌های «Speak Now» مشاهده نشد. نگارندگان هر دو مجموعه توجه ویژه‌ای به حضور زنان در فعالیت‌های آموزشی داشته‌اند. در مجموعه «Speak Now» به فعالیت‌های شخصی زنان و مردان توجه

^۱ مجموعه سه جلدی کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی مقطع متوسطه کشور ایران با نام «Prospect» و مجموعه چهار جلدی کتاب‌های آموزش زبان با نام «Speak Now».

برابر شده بود. این مهم در کتاب‌های مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی ایران مشاهده نشده است. پژوهش‌های بسیاری به بررسی مسأله جنسیت در کتاب‌های درسی مدارس و دبیرستان‌های ایران پرداخته‌اند. سیف‌اللهی و ابراهیمی (Seifollahi & Ebrahimi, 2008) کتاب‌های درسی فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران (سال ۱۳۸۵-۱۳۸۴) را از نظر فراوانی اسم‌ها، مشاغل، تصاویر، واژه‌های جنسیتی، نوع فعالیت، صفت‌ها و ویژگی‌های هر دو جنس مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که از نظر کمی و کیفی در همه زمینه‌های پژوهش به زنان کم توجهی شده و در متن‌ها و تصاویر، کلیشه‌های ذهنی مبتنی بر سوگیری جنسیتی وجود دارد. افشانی و همکاران (Afshani et al., 2009) نیز به بررسی چگونگی بازتولید نقش‌های جنسیتی در محتوای کتاب‌های فارسی دوره دبستان^۱ بر اساس چهار مؤلفه تصاویر، خویشاوندان، والدین و نقش‌های شغلی پرداخته‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که تصویرهای جنس مذکر آشکارا بیشتر از تصویرهای جنس مؤنث است. زن‌ها بیشتر در نقش‌های کودکی و نوجوانی و مردان عمدتاً در نقش‌های بزرگسالی به تصویر کشیده شده‌اند. همچنین خویشاوندان مذکر به صورت چشم‌گیری بیش از خویشاوندان مؤنث بازنمایی شده‌اند. همچنین در مشاغل زنان، نسبت دادن نقش خانه‌داری به زنان کاهش یافته و به تصویر کشیدن زنان در نقش‌های حرفه‌ای و کاردانی افزایش یافته است. و برخلاف دیگر موارد، در معرفی والدین، بازنمایی نقش‌های جنسیتی زنان بیشتر از مردان بوده است. فروتن (Foroutan, 2010) در پژوهش خود به بررسی اجتماعی‌شدگی جنسیتی در کتاب‌های درسی مدارس ایران^۲ پرداخته است. وی به این نتیجه رسیده است که فراوانی اسم‌ها و تصویرهای مردان غلبه چشم‌گیری بر اسم‌ها و تصویرهای زنان دارد. این نوع سوگیری جنسیتی در واژه‌های کلیدی مرتبط با جنس مذکر و مؤنث (مرد و زن، پسر و دختر)، الگوها و ویژگی‌های کارهای داخل و خارج خانه، ترکیب خانواده بر حسب جنس فرزندان، و فعالیت‌های ورزشی نیز وجود دارد.

حاضری و احمدپور خرمی (Hazeri & Ahmad Pour Khorami, 2012) با بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی و پایه‌های اول، دوم و سوم دبیرستان در رشته‌های غیرانسانی در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ به یافته‌های مشابه پژوهش‌های پیشین رسیدند. مبنی بر اینکه کلیشه‌های جنسیتی^۳ رایج در اجتماع، در کتاب‌های مورد بررسی نیز بازتولید شده‌اند. عابدینی بالترک و همکاران (Abedini Baltork et al., 2015) با بررسی چگونگی بازنمایی

^۱ سال چاپ کتاب‌ها آورده نشده است.

^۲ کتاب‌های درسی دوره ابتدایی سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸

^۳ gender stereotype

نقش‌های جنسیتی در کتاب‌های درسی سال ششم دوره ابتدایی ایران، به وجود سوگیری جنسیتی در کتاب‌های موردنظر اشاره کرده‌اند. تاج‌زینانی و حامد (Tajmazinani & Hamed, 2014) در یک بررسی تطبیقی پیرامون کتاب‌های فارسی اول ابتدایی سال‌های ۱۳۵۷، ۱۳۶۲ و ۱۳۸۲ به بررسی دگرگونی فرهنگ جنسیتی در کتاب‌های مورد اشاره پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که فضا، نقش‌ها، تفریحات و ابراز احساسات در هر سه دوره جنسیتی شده‌است.

ولی در این میان، پژوهش‌های تاندازه متفاوتی از پژوهش‌های مورد اشاره نیز وجود داشت. نوروزی و همکاران (Norowzi et al., 2015) با تحلیل تصویرهای کتاب‌های درسی ایران و سوریه براساس نقش‌های جنسیتی به این نتیجه رسیدند که سوگیری جنسیتی در انتساب نقش‌ها به زنان و مردان در هر دو دسته کتاب‌های مورد بررسی وجود دارد. فروتن (Foroutan, 2011) در پژوهش خود به بررسی بازنمایی هویت جنسیتی در کتاب‌های زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی مدارس ایران پرداخت و به این نتیجه رسید که «پدیده تقدم مرد» به شکل‌های گوناگون در این کتاب‌ها وجود دارد. اگرچه این برتری جنسیتی به درجه‌های گوناگونی در این کتاب‌ها مشاهده می‌شود ولی الگوها و کدهای جنسیتی کم‌وبیش یکسان و مشابهی در این کتاب‌های درسی زبان‌های گوناگون، انتقال و بازتاب یافته‌است؛ که به خوبی نشان‌دهنده نقش به مراتب تعیین‌کننده‌تر محیط اجتماعی و فضای فرهنگی است. همچنین، یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان داد که مرحله‌های گوناگون آموزش زبان نیز نقش بسیار مؤثری در چگونگی بازنمایی الگوهای جنسیتی بر عهده دارند.

در بررسی پیشینه پژوهش‌ها، دو مطالعه یافت شد که به مسأله جنسیت و ارتباط آن با آزفا پرداخته است. وکیلی‌فرد و خالقی‌زاده (Vakilifard & Khaleghizade, 2012) به بررسی تأثیر جنسیت بر به کارگیری راهبردهای یادگیری زبان فارسی در میان فارسی‌آموزان خارجی پرداخته‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که فارسی‌آموزان زن و مرد کم‌وبیش به یک میزان از گونه‌های مختلف راهبردهای یادگیری بهره می‌گیرند و تفاوت معناداری از این جنبه مشاهده نشد ولی اولویت‌های آن‌ها در انتخاب گونه راهبردها اندکی متفاوت بود. همچنین عباسی و یعقوبی‌نژاد (Abbasi & Yaghoubinezhad, 2018) به بررسی تأثیر پیشینه زبانی و جنسیت بر میزان انگیزش در فارسی‌آموزان غیرایرانی در طول یادگیری زبان فارسی بر اساس نظریه نظام خود انگیزشی زبان دوم^۱ دورنیه^۲ پرداخته‌اند. آن‌ها در نهایت نتیجه گرفتند که مؤلفه‌های نظام خود‌انگیزشی براساس پیشینه زبانی و جنسیت در جامعه هدف بازنمودهای متفاوت داشتند.

در بین پژوهش‌های مرتبط، فقط یک پژوهش پیکره‌بنیاد در حوزه جنسیت یافت شد. فروغان

^۱ L2 motivational self system

^۲ Dorniye

گرانسایه و همکاران (Foroughan Geransaye et al., 2019) در رویکردی پیکره‌بنیاد با استفاده از نسخه ۲ پیکره همشهری، به بررسی بازنمایی جنسیت‌گرایی در ساخت‌واژه زبان فارسی پرداختند. آن‌ها به این نتیجه دست یافتند که، در زبان فارسی تنوع واژگانی در واژه‌های ساخته‌شده با تکواژ «مرد» (فراوانی نوعی) به‌طور معناداری بیشتر از واژه‌های ساخته‌شده با تکواژ «زن» است. هنگام ساخت واژگان، ویژگی‌های مثبت به‌طور معناداری با تکواژ «مرد» و ویژگی‌های منفی به‌شیوه معناداری با تکواژ «زن» بازنمایی می‌شوند. در نام‌های خانوادگی و نام محل‌ها که بخشی از هویت فردی و اجتماعی هستند و بر نگرش افراد در ارزش‌گذاری جنسیت‌ها تأثیر می‌گذارند، فقط از تکواژ «مرد» بهره گرفته می‌شود. بیشتر واژگان منفی گروه زن برای تحقیر مردان به کار برده می‌شوند.

در بررسی‌های انجام‌شده فقط دو پژوهش یافت شد که به‌شکلی ویژه به مسأله جنسیت در مواد آموزشی آرفا پرداخته‌اند. عبادی و ابراهیمی مرجل (Ebadi & Ebrahimi Marjal, 2015) به بررسی جلد‌های ۲ و ۳ از مجموعه کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» (Zolfaghari et al., 2007) پرداخته‌اند. آن‌ها چهار مقوله بازنمایی^۱، تقدم^۲ در عبارت، شغل و نوع فعالیت را بررسی کرده و به این نتیجه رسیدند که مجموعه مورد اشاره، به‌شیوه شگفت‌انگیزی سرشار از باورهای کلیشه‌ای و سوگیرهای جنسیتی هستند و بازنمایی جنسیتی در آن‌ها به‌صورت نامتوازن است. موسوی و علی‌مراد (Musavi & Alimorad, 2015) نیز با بررسی سطح‌های ۲ و ۴ مجموعه «فارسی بیاموزیم» و سطح‌های ۳ و ۴ «آموزش نوین زبان فارسی» (Ghaboul, 2016) به این نتیجه رسیدند که این دو مجموعه، نگاهی سنتی به زن داشته و در آن‌ها زنان نسبت به مردان بیشتر در حاشیه نگه داشته شده‌اند.

۳. مبانی نظری پژوهش

در زبان‌شناسی اجتماعی، جنس^۳ به تفاوت‌های زیست‌شناختی، کالبدشناسی و فیزیکی میان زنان و مردان اشاره دارد در حالی که جنسیت^۴، سازه‌ای اجتماعی^۵ است که شامل رفتارها، نقش‌ها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی است که فرهنگ حاکم در هر جامعه به عهده دو جنس زن و مرد می‌گذارد. در هر جامعه با توجه به نقش‌های جنسیتی^۶ مردان و زنان، نگرش‌های قالبی در مورد هر دو جنس مشاهده می‌شود که این شیوه اندیشیدن به‌نوعی دامنه خواسته‌ها را از هر دو جنس تعیین می‌کند

¹ visibility (omission)

² firstness

³ sex

⁴ gender

⁵ social construct

⁶ gendered roles

(Nercissians, 2005). هریک از افراد جامعه، هویتی با نام هویت جنسیتی^۱ دارند که بخشی از رفتارها و نگرش‌های فرد نسبت به جنسیت خودش است که برگرفته از شرایط فرهنگی و اجتماعی است (Hatami & Mazhabi, 2012). افراد هر جامعه، در اجتماع نقش‌هایی را نیز برعهده دارند. این نقش‌ها گاهی می‌تواند تحت تأثیر جنسیت قرار بگیرند و این پدیده را جنسی شدن نقش می‌نامند. نقش‌های جنسیتی مشتمل‌اند بر انتظارات غالب در یک جامعه در مورد فعالیت‌ها و رفتارهایی که مردان و زنان می‌توانند یا نمی‌توانند در آن‌ها درگیر شوند (Hatami & Mazhabi, 2012). توجه به این نکته لازم است که نقش‌های جنسیتی با تقسیم کار جنسیتی رایج در یک جامعه یکسان نیست؛ زیرا مفهوم نقش، ر پیوند با انتظارات جامعه است که اساساً جنبه ذهنی دارند؛ درحالی که مفهوم تقسیم کار، به پراکندگی واقعی کارها و فعالیت‌ها اشاره دارد. همچنین، مفهوم نقش، رفتارها و بر مبنای برخی تعریف‌ها، نگرش‌ها را نیز شامل می‌شود (Tajmazinani & Hamed, 2014).

فرهنگ و زبان یک جامعه نیز از تأثیر جنسیت درامان نیست. فرهنگ جنسیتی^۲، اشاره به این موضوع دارد که تفاوت‌های بیولوژیکی میان زنان و مردان، اساس تفاوت‌های اجتماعی آن‌ها نیست، بلکه نظام‌های آموزشی و فرهنگی جوامع انسانی هستند که زن و مرد را به مثابه دو برساخته اجتماعی پرورش می‌دهند. به بیان دیگر فرهنگ جنسیتی، فرایندی آموزشی است که گونه خاصی از فرهنگ را تولید و بازتولید می‌کند و این فرهنگ نیز به نوبه خود، شیوه رفتار، انتظارات و نیازهای متفاوتی را برای زنان و مردان تعریف می‌کند و در نتیجه این فرهنگ، تلقی افراد جامعه از هر امری را با دو گانه زنانه-مردانه گره می‌زند (Tajmazinani & Hamed, 2014). بی‌گمان، زبان نیز به عنوان مؤلفه‌ای بیرونی و لایه‌ای قابل دیدن از فرهنگ نهفته یک جامعه، نیز در رویارویی با تأثیرات جنسیت قرار دارد؛ و اتفاقاً این تأثیرات در زبان به نوعی مشهودتر و ملموس‌تر نیز هست. افزون‌براین، زبان از این جنبه که می‌تواند سبب بازتولید، تقویت و القای برخی مفاهیم کلیشه‌ای جنسیتی در فرهنگ یک جامعه باشد، نیز قابل توجه است. زبان جنسیتی^۳ سبب حذف حضور زن از برخی پهنه‌های زندگی واقعی روزمره می‌شود. امروزه در کتاب‌های آموزش زبان تلاش می‌شود که متن‌های آموزشی عاری از هرگونه سوگیری جنسیتی و نگاه تعصبی بوده و زنان و مردان به صورت یکسان نشان داده شوند؛ بنابراین، زدودن هرگونه مفهوم سنتی، چه در متن و چه در تصویر مواد آموزش زبان، که منجر به بازتولید، تقویت و القای پیام کلیشه‌ای به مخاطبان می‌شود، امری ضروری به نظر می‌رسد (Musavi & Alimorad, 2015). در پژوهش‌های مرتبط با زبان و

¹ gendered identity

² gendered culture

³ gendered language

جنسیت، غالباً دو گونه پژوهش وجود دارد. گونه نخست، پژوهش‌هایی هستند که موضوع آن‌ها چگونگی صحبت مردان و زنان است که با نام گویش جنسیتی^۱ به آن پرداخته می‌شود. گونه دیگر، پژوهش‌هایی است که موضوع آن‌ها این است که چگونه از مردان و زنان صحبت می‌شود که با نام زبان جنسیتی (جنسیت‌زده) مطرح می‌شود (Motahari & Saadat, 2015)؛ هر چند که واژه‌ها به خودی خود بار جنسیتی ندارند بلکه همجواری و همنشینی آن‌هاست که به یک عبارت یا جمله بار جنسیتی می‌دهد. افزون‌بر سازه‌های زبانی جنسیت‌زده، هر آن چیزی هم که از طریق زبان ارائه و مطرح می‌شود نیز می‌تواند سبب گسترش جنسیت‌زدگی شود (Motahari Mills, 2008; & Saadat, 2015; quoted in

مفاهیم جنسیتی در افراد یک جامعه به یک‌باره تجلی پیدا نمی‌کند. اجتماعی‌شدگی جنسیتی^۲ فرایندی است که افراد یک جامعه از طریق آن، صفت‌ها و ویژگی‌های جنسیتی شده را فرا می‌گیرند و می‌کوشند براساس آن، خواسته‌های جامعه را متناسب با جنس خود برآورده کنند؛ به بیان دیگر یاد می‌گیرند که چگونه زن یا مرد باشند. این انتظارات و استانداردهای متفاوت، در اصطلاح کدهای جنسیتی^۳ نامیده می‌شوند. در جوامعی که سوگیری جنسیتی وجود داشته باشد، اغلب این گونه است که پسران در فرایند اجتماعی‌شدگی جنسیتی، هویت خود را به عنوان جنس برتر (فرداست) درک می‌کنند و درمقابل دختران هویت خود را به عنوان جنس دوم (فردوست) می‌شناسند. این فرایند عمدتاً در دوران کودکی و نوجوانی شکل می‌گیرد و در سنین بالاتر در ذهن و رفتارهای اجتماعی، تثبیت و نهادینه می‌شود (Foroutan, 2010).

در فرایند فارسی‌آموزی با توجه به ویژگی‌ها و شرایط فارسی‌آموزان دو نوع اجتماعی‌شدگی را می‌توان در نظر گرفت:

الف. اجتماعی‌شدگی اول/مادری^۴: اجتماعی‌شدگی در جامعه اول (مادری) زبان‌آموز یعنی جامعه‌ای که زبان‌آموز در آن متولد شده و رشدونمو پیدا کرده‌است. مید (Mead, 1934)، یکی از کارشناسان برجسته نظریه اجتماعی‌شدگی جنسیتی، بر این باور است که کودکان از طریق زبان و کنش متقابل به یک خود اجتماعی^۵ دست می‌یابند؛ و درواقع، زبان سازوکاری است که انسان‌ها به کمک آن قادر می‌شوند جهان پیرامون خود را درک کنند (Mead, 1934; quoted in Foroutan, 2010). در این جا نظریه طرح‌واره جنسیتی^۶، نیز مطرح است که بیان می‌کند؛ بسیاری از

¹ gendered dialect

² gender socialization

³ gender codes

⁴ first socialization/ mother socialization

⁵ social self

⁶ the gender schema theory

ویژگی‌هایی که به جنس مذکر و جنس مؤنث نسبت داده می‌شوند، ریشه‌زیست‌شناختی ندارند و اکتسابی هستند. برپایه این نظریه، کودکان یک حس و درک از مردانگی (مرد بودن) و زنانگی (زن بودن) در درون خود ایجاد می‌کنند که مبتنی بر مجموعه‌ای از کلیشه‌های سنتی و تفکرات قالبی درباره نقش‌های جنسیتی در جامعه است و در زندگی آینده، اندیشه و رفتار خودشان را نیز بر همین اساس تنظیم و هدایت می‌کنند (Foroutan, 2010; quoted Bem, 1984; Eagle and Wood, 1995).

ب. اجتماعی‌شدگی ثانویه^۱: نوعی اجتماعی‌شدگی است که ممکن است در فرایند زبان‌دوم‌آموزی رخ دهد، و بر مبنای آن زبان‌دوم‌آموز تحت تأثیر هنجارها و انتظارات جامعه زبان هدف قرار می‌گیرد و آن‌ها را می‌پذیرد. این نوع اجتماعی‌شدگی بسیار مشابه مفهوم اصطلاح فرهنگ‌پذیری^۲ در ادبیات زبان‌دوم‌آموزی است.

در حوزه آزفا در بحث اجتماعی‌شدگی به‌ویژه برای فارسی‌آموزان بزرگسال و آن‌جایی که تفاوت‌های چشمگیری بین فرهنگ جنسیتی جامعه مبدأ فارسی‌آموز با فرهنگ جنسیتی جامعه ایرانی (اغلب به دلیل مسائل مذهبی) وجود دارد، تعارض فرهنگ‌های جنسیتی به وجود می‌آید و مفاهیم فرهنگ جنسیتی غالب و مغلوب را پیش می‌آورد. البته به سبب اینکه فارسی‌آموزان اغلب زبان فارسی را به‌عنوان زبان سوم به بعد خود می‌آموزند، می‌توان چنین گفت که فارسی‌آموزان در زمینه اجتماعی‌شدگی اغلب درگیر فرایند اجتماعی‌شدگی سوم به بعد هستند. می‌توان این‌گونه در نظر گرفت که فارسی‌آموزان نیز در فرایند فارسی‌آموزی خود در این کشمکش فرهنگ‌های جنسیتی، طرح‌واره‌های جنسیتی جدیدی برای خود ترسیم کرده و به‌بیان‌دیگر به یک خود اجتماعی جدید می‌رسند؛ و یا اینکه طرح‌واره‌های جنسیتی و خود اجتماعی پیشین آن‌ها تحت تأثیر فرایند فارسی‌آموزی قرار می‌گیرد. اینکه نقش‌های جنسیتی جامعه اول و جامعه زبان هدف (جامعه ایران) در این طرح‌واره‌های جنسیتی و خود اجتماعی جدید فارسی‌آموزان چه جایگاهی دارند نیاز به پژوهش و بررسی جامع دارد. ولی در این بین آن‌چه به نظر می‌رسد این است که در این فرایند یکی از کارگزاران اصلی فرایند اجتماعی‌شدگی فارسی‌آموزان، مواد آموزشی آزفاست. بی‌گمان کلاس‌های آزفا برای فارسی‌آموزان (محیط فارسی به‌عنوان زبان دوم، به‌ویژه در ایران) یک تجربه اجتماعی است که در آن‌ها نگرش‌ها و ارزش‌های اجتماعی جامعه ایران منتقل می‌شوند و مواد آموزشی آزفا نیز از مهمترین ابزارهایی هستند که این انتقال را برعهده دارند. البته لازم به یادآوری است که شرایط سنی اغلب فارسی‌آموزان (اغلب فارسی‌آموزان از قشر جوانان و بزرگسالان هستند) به گونه‌ای است که

¹ second socialization

² acculturation

در برابر اجتماعی‌شدگی و پذیرش هنجارها و ارزش‌های جامعه ایران، ممکن است نوعی مقاومت از خود نشان دهند. به‌ویژه اینکه مسئله جنسیت در ایران، ناگزیر تأثیرپذیرفته از مذهب است یا حداقل رنگ و بوی مذهبی دارد.

از آنجایی که مواد آموزشی آرفا، مبنای تدریس مدرس آرفا و همچنین انجام فعالیت‌های زبانی فارسی‌آموزان در کلاس و خارج از کلاس است (به‌ویژه در شرایط آموزش زبان فارسی به‌عنوان زبان خارجی)؛ بنابراین این مواد آموزشی می‌توانند نقش چشمگیری را در انتقال و فرایند درونی‌شدن ارزش‌های رایج جامعه ایران در فارسی‌آموزان ایفا کنند. بنابراین، از یک‌سو هرگونه سوگیری جنسیتی منجر به بازتولید کلیشه‌های جنسیتی در فارسی‌آموزان می‌شود و از سوی دیگر بازنمایی جنسیتی نادرست نیز منجر به ایجاد ذهنیتی متفاوت در فارسی‌آموزان از واقعیت‌های جامعه ایران می‌شود. پس باید بازنمایی‌های جنسیت در مواد آموزشی آرفا به‌گونه‌ای باشد که افزون‌بر انتقال درست ارزش‌های رایج جامعه ایرانی از بازتولید کلیشه‌های جنسیتی و ایجاد ذهنیت نادرست در فارسی‌آموزان پرهیزد. کلیشه‌های جنسیتی در مواد آموزش زبان، می‌تواند توانایی‌های نهفته زبان‌آموزان را برای رشد و نمو مرزبندی کند زیرا اغلب این کلیشه‌ها توانایی‌های خاصی را به جنسی خاص نسبت می‌دهند که در جنس دیگر وجود ندارد (Hatami & Rahbar, 2016).

۴. روش پژوهش

در پژوهش حاضر کتاب «فارسی ایران امروز- دوره مقدماتی آموزش زبان فارسی جلد اول، سال چاپ ۲۰۱۵» نوشته آنوشا شهسواری و بلیک آتوود^۱، از مواد آموزشی آرفا که در خارج از ایران چاپ شده، مورد بررسی قرار گرفته است. از سوی دیگر، برای مقایسه با کتاب پیش‌گفته، از مواد آموزشی آرفای چاپ شده در داخل ایران، در سطحی متناسب با سطح آن، کتاب «گام اول- یادگیری زبان فارسی، سطح نوآموز، سال چاپ ۱۳۹۸» نوشته رضامراد صحرانی، فائزه مرصوص و داود ملک‌لو مورد بررسی قرار گرفته است. نخست، با بهره‌گیری از واژه‌پرداز مایکروسافت ورد نسخه ۲۰۱۹ پیکره‌ای خام از همه متن‌ها، تصویرها و متن فایل‌های صوتی و ویدئویی هر کتاب به‌طور جداگانه ساخته شد. با توجه به هدف پژوهش، فهرستی از برجسب‌های (کدهای) موردنیاز ساخته شد. برخی از این برجسب‌ها در شکل (۱) آمده است.

¹ Blake Atwood

ج:مذ:	جنس مذکر
ج:نث:	جنس مؤنث
ا:مذ:	اسم جنس مذکر
ا:نث:	اسم جنس مؤنث
ش:مذ:	شغل جنس مذکر
ش:نث:	شغل جنس مؤنث
ص:مذ:	صفت جنس مذکر
ص:نث:	صفت جنس مؤنث
م:نث:	مرتبط با جنس مؤنث
م:مذ:	مرتبط با جنس مذکر
و:مذ:	وضعیت ظاهری جنس مذکر (و:مذ: نا: نامرتب، و:مذ: مع: معمولی، و:مذ: مر: مرتب)
و:نث:	وضعیت ظاهری جنس مؤنث
ر:مذ:	(و:نث: بی: بی‌حجاب، و:نث: مع: معمولی، و:نث: با: باحجاب و:نث: نرح: راحتی در منزل) راوی مذکر: (کسی که صورت سؤال یا عنوان درس یا بخش را می‌گوید مذکر است.)
ر:نث:	راوی مؤنث (کسی که صورت سؤال یا عنوان درس یا بخش را می‌گوید مؤنث است.)
ن:مک:	نسبت گوینده (/ مشارکان در مکالمه) مذکر به مؤنث
ن:نص:	ن:مک: ۱ به ۳ یعنی در مکالمه ۳ جنس مذکر و ۱ جنس مؤنث وجود دارد نسبت تصویر مذکر به مؤنث
	ن:نص: ۱ به ۳ یعنی سه جنس مذکر و یک جنس مؤنث در تصویر وجود دارد.

شکل ۱: نمونه‌ای از کدهای تعریف‌شده در پژوهش

سپس دو پیکره ساخته شده با بهره‌گیری از کدهای تعریف‌شده، در نرم‌افزار واژه‌پرداز مایکروسافت ورد نسخه ۲۰۱۹، برچسب‌زده شدند که در شکل‌های (۲) و (۳) تصویری از بخشی از پیکره برچسب‌زده شده برای هر کتاب آورده شده است. حجم پیکره کتاب گام اول ۱۱۰۵۳ موردواژه و ۱۶۸۳ نوع واژه و حجم پیکره کتاب فارسی ایران امروز ۱۸۰۱۶ موردواژه و ۳۷۸۸ نوع واژه است.^۱ در ادامه، با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای استروگروپ^۲ و لنکس باکس^۳ جدول‌هایی از پیکره‌های ساخته شده برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش آماده شد.

^۱ برای دسترسی به پیکره‌های موردنظر برای انجام پژوهش خواهشمندیم با ایمیل نویسنده مسئول مقاله مکاتبه فرمایید.

^۲ Astrogrep 4.4.7

^۳ Lancsbox Ver. 5.1.2

ف:ص: ۲، ن:مک: ۰ به ۰ غ:مذ: خ:مذ:

ن:تص: ۰ به ۰ و:مذ:مر و:مذ:مر

+ حال شما چه طوره؟

- خوبه متشکرم. شما چطورین؟

+ خوبم خیلی ممنون

ص:ص: ۱۱۱:

پسر آنها هفت پسر دارد. (گک:گک: گک: گک: اونا هفت تا پسر دارن)

م:مذ: پسر

دختر دختر من کوچک است. (گک:گک: گک: دختر من کوچیکه.)

م:نث: دختر ص:نث: کوچک

زیبا یک خانه زیبا در این خیابان است. (گک:گک: گک: یه خونه زیبا تو این خیابونه.)

خوش تیپ این مرد خوش تیپ برادرم است. (گک:گک: گک: این مرد خوش تیپ برادرمه.)

م:مذ: مرد م:مذ: برادر ص:مذ: خوش تیپ

عراق پدر دوستم یک خانه بزرگ در عراق دارد (گک:گک: گک: پدر دوستم یه خونه بزرگ تو عراق داره.)

م:مذ: پدر

عربستان سعودی عربستان یک کشور مسلمان است. (گک:گک: گک: عربستان یه کشور مسلمونه.)

چه کسی / (گک:گک: کی؟) چه کسی خسته است؟ (گک:گک: کی خسته است؟)

شکل ۲: بخشی از پیکره کتاب «فارسی ایران امروز»

ف:ص: ۱۱

ق:ق: گوش کنید و دور «آ» دایره بکشید. ر:مذ: ن:مک: ۰ به ۱

شیمای دانش آموز است. شیمای در آلبانی زندگی می کند. شیمای زبان فارسی یاد می گیرد. نام پدر شیمای آرش است.

انث: شیمای ش:نث: دانش آموز م:مذ: پدر ا:مذ: آرش

ف:ص: ۱۲

ن:تص: ۰ به ۱ و:نث: با

ق:ق: دوباره گوش کنید و زیر «ب» خط بکشید. ر:مذ: ن:مک: ۰ به ۱

ف:ص: ۱۳

ق:ق: دوباره گوش کنید. ر:مذ: ن:مک: ۰ به ۲

فرهاد: سلام

مت: سلام.

فرهاد: من فرهادم. من استاد زبان فارسی ام. شما چطور؟

مت: من مت هستم. من هم استاد ایران شناسی ام.

ا:مذ: فرهاد ا:مذ: مت ش:مذ: استاد زبان فارسی ش:مذ: استاد ایران شناسی

شکل ۳: بخشی از پیکره کتاب «گام اول»

با توجه به پیشینه دُر دسترس و مرتبط با موضوع پژوهش، مواردی که این پژوهش را از پژوهش های انجام شده پیشین متمایز می کند؛ مشتمل اند بر: یک- بهره گیری از رویکرد پیکره بنیاد در

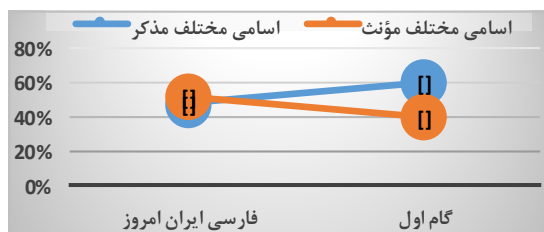
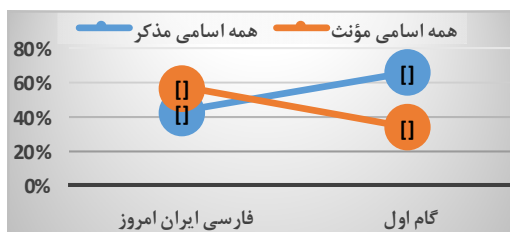
بررسی جنسیت در مواد آموزشی آزفا؛ دو- بررسی جنسیت و مقایسه آن در دو گونه از مواد آموزشی آزفا (چاپ خارج ایران و چاپ داخل ایران).

۵. تحلیل داده‌ها

در ادامه، یافته‌های به‌دست آمده از مقایسه جدول‌های استخراج‌شده از پیکره‌های ساخته‌شده، از دو کتاب موردنظر، با جداسازی هر پرسش پژوهش، مورد بررسی قرار گرفته‌است.

۵-۱. چگونگی بازنمایی جنسیت در به‌کارگیری اسم‌ها

برای پاسخ به این پرسش که «در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در به‌کارگیری اسامی برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟»، با در نظر گرفتن شکل ۴ (الف و ب) به‌روشنی می‌توان گفت که در کتاب «گام اول» تعداد همه اسم‌های جنس مذکر و همچنین تعداد اسم‌های گوناگون جنس مذکر از جنس مؤنث بیشتر است (حدود ۲ برابر)؛ درحالی‌که در کتاب «فارسی ایران امروز» هم از نظر تعداد همه اسم‌ها و هم از تعداد اسم‌های مختلف، مقدار جنس مؤنث بیشتر از جنس مذکر است (حدود ۱.۳ برابر).

شکل ۴ (الف): مقایسه تعداد همه اسامی اشخاص به تفکیک جنسیت

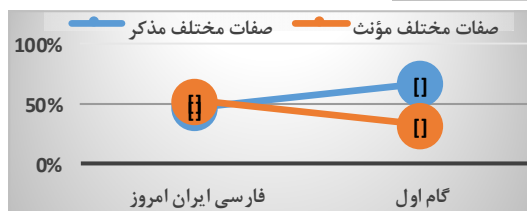
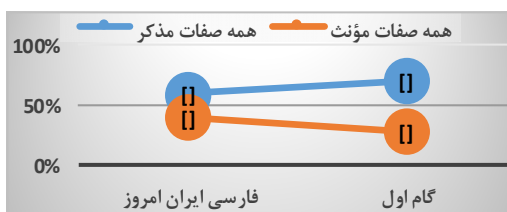
شکل ۴ (ب): مقایسه تعداد اسامی مختلف اشخاص به تفکیک جنسیت

اگر تعداد به‌کارگیری اسم‌های جنس مذکر و مؤنث را گونه‌ای از بازنمایی و نمایش بیرونی آن جنس در جامعه بیانگریم؛ می‌توان یافته‌ها را این‌چنین تفسیر کرد که کتاب «فارسی ایران امروز» نمایش بیرونی بیشتری برای جنس مؤنث نسبت به جنس مذکر ارائه کرده‌است (حدود ۱.۳

برابر). در حالی که کتاب «گام اول»، با شدت بیشتری (حدود ۲ برابر)، نمایش بیرونی بیشتری برای جنس مذکر نسبت به جنس مؤنث ارائه کرده است.

۲-۵. چگونگی بازنمایی جنسیت در واژه‌های مرتبط

برای پاسخ به این پرسش که «در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در واژه‌های مرتبط به کاررفته برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟»، صفت‌ها و اسم‌های مرتبط برای هر جنس به طور جداگانه برچسب‌زنی شد که یافته‌های آن در شکل ۵ (الف و ب) نشان داده شده است. در کتاب «فارسی ایران امروز» نسبت تعداد همه صفت‌های جنس مذکر به جنس مؤنث (حدود ۱.۵) کمتر از همین نسبت در کتاب «گام اول» است (حدود ۰.۵۲).

شکل ۵ (الف): مقایسه تعداد همه صفت‌ها به تفکیک جنسیت
شکل ۵ (ب): مقایسه تعداد صفت‌های مختلف به تفکیک جنسیت

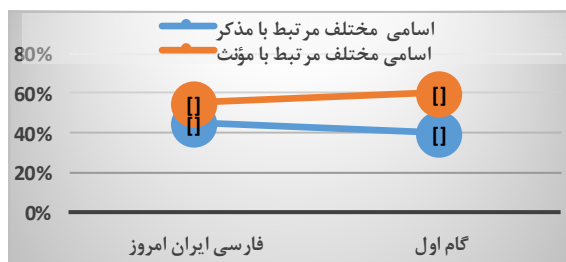
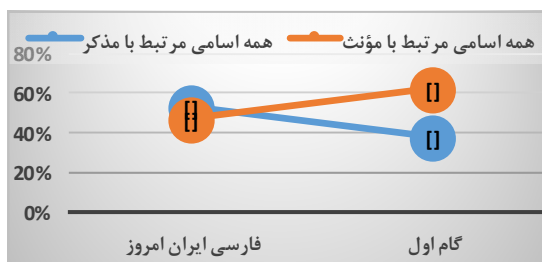
بنابراین می‌توان گفت از جنبه به کارگیری صفت برای جنس مؤنث کتاب «فارسی ایران امروز» بهتر عمل کرده است و سوگیری در به کارگیری صفت‌ها به نفع جنس مذکر در این کتاب کمتر از کتاب «گام اول» است.

از سوی دیگر، جدول (۱)، پربسامدترین صفت‌های به کاررفته در هر دو کتاب را به تفکیک جنسیت نشان می‌دهد. از نظر مفهوم صفت‌های به کاررفته با توجه به معنا و مفهوم صفت‌های پربسامد هر کتاب، می‌توان این گونه تفسیر کرد که کتاب «فارسی ایران امروز» متعادل‌تر از کتاب «گام اول» عمل کرده است؛ چرا که کتاب «گام اول» صفت‌هایی مانند «ثروتمند» و «رئیس» را برای جنس مذکر به کار برده و به نوعی برای مرد نقش اقتصادی پررنگ‌تری را نسبت به زن در نظر گرفته است. این در حالی است که برای جنس مؤنث صفات «بانو» و «مقدس» را در نظر گرفته است که بیشتر یک مفهوم درونی و شخصی است.

جدول ۱: پربسامدترین صفت‌ها به تفکیک جنسیت

گام اول				فارسی ایران امروز			
صفت‌های مؤنث		صفت‌های مذکر		صفت‌های مؤنث		صفت‌های مذکر	
۱	بانو	۲	ثروتمند	۸	جوان	۱۸	آقا
۱	مقدس	۱	پیر، رئیس، جوان	۴	خانم	۸	جوان
-	-	-	-	۲	زیبا	۲	پیر

بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که کتاب «گام اول» در به‌کارگیری صفت‌ها هم از نظر تعداد و هم مفهوم آن‌ها سوگیری به نفع جنس مذکر داشته‌است. مقایسه مفهوم صفت‌ها در کتاب «فارسی ایران امروز» نشان می‌دهد که سوگیری آشکاری به نفع هیچ جنسی روشن نیست. بنابراین هرچند کتاب «فارسی ایران امروز» در تعداد صفت‌های به‌کاررفته مقداری سوگیری به نفع جنس مذکر داشته‌است ولی این سوگیری در مفاهیم صفت‌ها به‌کاررفته شده مشهود نیست. در ادامه به بررسی اسامی مرتبط با هر جنس در دو کتاب پرداخته شده است. مطابق شکل ۶ (الف و ب) در کتاب «فارسی ایران امروز» تعداد همه اسامی و تعداد اسامی مختلف مرتبط با جنس مذکر از همین شاخص برای جنس مؤنث بیشتر است (حدود ۱۳٪ برابر) در حالی که در کتاب «گام اول» این تعداد برای جنس مؤنث بیشتر از جنس مذکر است (حدود ۶٪ برابر).

شکل ۶ (الف): مقایسه تعداد همه اسامی مرتبط با جنس به تفکیک جنسیت

شکل ۶ (ب): مقایسه تعداد اسامی مختلف مرتبط با جنس به تفکیک جنسیت

با توجه به داده‌های جدول (۲) که پربسامدترین اسامی به کاررفته در هر کتاب مرتبط با هر جنس را به تفکیک جنسیت نشان داده است، می‌توان این چنین نتیجه گرفت که از نظر مفاهیم اسامی مرتبط با جنس مذکر و مؤنث در هر کتاب، تفاوت معناداری بین دو کتاب مشاهده نشد. افزون‌براینکه کتاب «گام اول» برای هر دو جنس اسامی متنوع‌تری را به کار برده است.

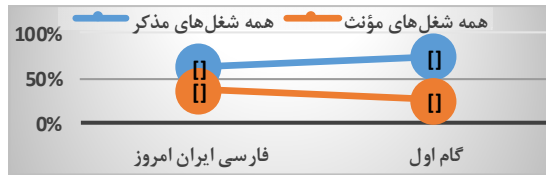
جدول ۲: پربسامدترین اسم‌های مرتبط با جنس به تفکیک جنسیت

گام اول				فارسی ایران امروز			
اسامی مؤنث		اسامی مذکر		اسامی مؤنث		اسامی مذکر	
۱۲	مادر	۸	مرد	۶۱	مادر	۶۱	پدر
۹	دختر	۶	پدر	۲۴	خواهر	۴۸	برادر
۵	دامن	۳	بابا، بازو، ریش	۲۰	دختر	۲۰	مرد
۴	روسری، زن	۲	پدربزرگ، سربازی	۱۵	زن	۱۶	پسر

بنابراین روی هم‌رفته یا با در نظر گرفتن صفت‌ها و اسم‌های مرتبط با هر جنس از نظر تعداد و مفهوم، می‌توان چنین نتیجه گرفت که هر دو کتاب در به کارگیری واژه‌های مرتبط با جنس مذکر و مؤنث، سوگیری به نفع جنس مذکر دارند که البته این سوگیری در کتاب «فارسی ایران امروز» شدت کمتری دارد.

۳-۵. چگونگی بازنمایی جنسیت در شغل‌ها

برای پاسخ به این پرسش که «در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت در شغل‌های مرتبط به کاررفته برای جنس مذکر و مؤنث چگونه است؟» با توجه به نمودار ۷، معلوم می‌شود که در کتاب «فارسی ایران امروز» نسبت تعداد همه شغل‌های جنس مذکر به جنس مؤنث (حدود ۱.۷) کمتر از همین نسبت در کتاب «گام اول» است (حدود ۱.۸). یعنی اینکه از نظر تعداد شغل‌های به کاررفته برای جنس‌های مذکر و مؤنث کتاب «فارسی ایران امروز» تاندازه‌ای متعادل‌تر عمل کرده است. همچنین بر مبنای نمودار ۸، از نظر تعداد شغل‌های مختلف به کاررفته برای جنس‌های مذکر و مؤنث در هر کتاب این تعداد برای جنس مذکر بیشتر از جنس مؤنث است ولی در مقایسه دو کتاب از نظر تعداد شغل‌های مختلف تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود (هر دو کتاب حدود ۱.۸).

شکل ۷ (الف): مقایسه تعداد همه شغل‌ها به تفکیک جنسیت

شکل ۷ (ب): مقایسه تعداد شغل‌های مختلف به تفکیک جنسیت

همچنین با توجه به جدول (۳)، از نظر تنوع شغلی در هر دو کتاب، تنوع شغلی جنس مذکر بیشتر از تنوع شغلی جنس مؤنث است. همچنین شغل‌های به کاررفته برای جنس مذکر در هر دو کتاب بیشتر شغل‌هایی هستند که با محیط بیرون در ارتباط هستند درحالی که شغل‌های به کاررفته برای جنس مؤنث در هر دو کتاب به نوعی بیشتر شغل‌هایی هستند که با محیط خانه یا محیط‌های آموزشی در ارتباط هستند؛ از این نظر تفاوت معناداری بین دو کتاب وجود ندارد. بنابراین روی هم‌رفته می‌توان گفت که دو کتاب در به کارگیری شغل‌های مرتبط با جنس مذکر و مؤنث، سوگیری به‌نفع جنس مذکر داشته و شدت سوگیری در کتاب «فارسی ایران امروز» از کتاب «گام اول» کمتر است (۷.۱ در مقابل ۸.۲).

جدول ۳: پرسامدترین شغل‌ها به تفکیک جنسیت

گام اول		فارسی ایران امروز					
شغل‌های مؤنث		شغل‌های مذکر		شغل‌های مؤنث		شغل‌های مذکر	
۵	دانش آموز	۶	دانشجو	۱۰	دانشجو	۹	نویسنده
۴	پرستار، دانشجو	۴	پلیس	۷	پرستار	۸	دانشجو
۲	خیاط، زبان آموز، معلم	۳	معلم، فوتبالیست، پزشک	۴	خانه‌دار	۶	استاد
۱	خانه‌دار، طراح	۲	ورزشکار، نظافت‌چی، معدن کار	۳	معلم	۵	دکتر

۴-۵. چگونگی بازنمایی جنسیت در تصاویر

برای پاسخ به این پرسش که «در تصویرهای کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول» بازنمایی مسأله جنسیت چگونه است و تصاویر تا چه اندازه جنسیتی شده هستند؟»، دو شاخص مورد بررسی

قرار گرفت: الف. نسبت جنس مذکر به جنس مؤنث در تصاویر؛ ب. وضعیت ظاهری هر جنس در تصاویر.

جدول ۴: پربسامدترین نسبت جنس مذکر به جنس مؤنث در تصاویر

گام اول ادامه ...		گام اول		فارسی ایران امروز	
تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت
۲	چهار مرد	۳۶	یک مرد	۱۸	یک مرد یک زن
۲	پنج مرد یک زن	۲۲	دو مرد	۱۶	یک زن
۱	شش زن	۱۵	یک زن	۱۶	دو زن
۱	یازده مرد	۱۱	یک مرد یک زن	۱۲	دو مرد
۱	یک مرد دوزن	۷	دو زن	۴	یک مرد دو زن
۱	دو مرد سه زن	۶	سه مرد	۲	سه زن
۱	دو مرد چهار زن	۵	سه زن	۲	یک مرد سه زن
۱	سه مرد یک زن	۴	چهار زن	۱	یک مرد چهار زن
۱	چهار مرد یک زن	۴	یک مرد سه زن	۱	دو مرد یک زن
۱	چهار مرد دو زن	۴	دو مرد یک زن	۱	دو مرد چهار زن
۱	شش زن	۲	سه مرد دو زن		

بر مبنای جدول (۴)، با مقایسه چهار نسبت پربسامد شاخص اول در دو کتاب، مشاهده می‌شود که کتاب «گام اول» تصاویری که در آن‌ها یک مرد تنها است و زنی وجود ندارد پربسامدترین بوده و پس از آن تصاویری با دو مرد تنها بسامد بیشتری داشته‌است. سپس، تصاویری که یک زن تنها دارد و در اولویت بعدی تصاویری قرار دارد که یک زن و یک مرد در آن‌ها وجود دارد. این ترتیب نمایانگر آن است که تصاویر کتاب «گام اول» جنسیتی شده به نفع جنس مذکر است. این در حالی است که در کتاب «فارسی ایران امروز» تصویرهایی که در آن‌ها یک مرد و یک زن وجود دارد پربسامدترین است و پس از آن با اختلاف کمی تصاویری با یک زن تنها و تصاویری با دو زن تنها قرار دارد و اولویت بعدی تصاویری است که در آن‌ها دو مرد تنها وجود دارد. این ترتیب نمایانگر آن است که تصاویر کتاب «فارسی ایران امروز» برخلاف کتاب «گام اول» جنسیتی شده به نفع جنس مؤنث است. البته اگر تعداد تصاویر جنس مذکر و مؤنث را در همین چهار نسبت پربسامد جدول بالا در هر یک از کتاب‌ها را در نظر بگیریم؛ برای کتاب «گام اول» تعداد رخداد جنس مذکر در تصویرهای ۹۱ و تعداد رخداد

جنس مؤنث در تصویرهای ۲۶ است (نسبت مذکر به مؤنث حدود ۳.۵ است). در حالی که برای کتاب «فارسی ایران امروز» تعداد رخداد جنس مذکر در تصویرهای ۴۲ و تعداد رخداد جنس مؤنث در تصویرهای ۶۶ است (نسبت مؤنث به مذکر حدود ۱.۵ است). بنابراین روی هم رفته می‌توان این چنین گفت اگرچه تصاویر هر دو کتاب به نوعی جنسیتی شده هستند (هر کدام به نفع یک جنس) ولی شدت جنسیتی شدن تصاویر در کتاب «فارسی ایران امروز» که تصاویر جنسیتی شده به نفع جنس مؤنث است به مراتب از شدت جنسیتی شدن تصاویر در کتاب «گام اول» که تصاویر جنسیتی شده به نفع جنس مذکر بود، کمتر است (۵.۱ در مقایسه با ۳.۵).

همچنین بر اساس داده‌های جدول (۵)، مشاهده می‌شود که از نظر شاخص وضعیت ظاهری جنس مذکر و مؤنث در تصویرهای کتاب‌های مورد نظر، سوگیری معناداری در وضعیت ظاهری جنس مذکر و مؤنث در هیچ کدام از کتاب‌ها وجود ندارد. فقط با توجه به اینکه کتاب «فارسی ایران امروز» در خارج از ایران چاپ شده و کتاب «گام اول» در داخل ایران چاپ شده است از نظر چگونگی بازنمایی وضعیت ظاهری جنس مؤنث در منزل و رعایت حجاب تفاوت‌هایی وجود دارد که با توجه به محل چاپ و ملاحظه‌های مربوطه، این موضوع را نمی‌توان نقطه ضعف و یا قوت هیچ‌یک از این دو کتاب در نظر گرفت. نکته مهم این است که در کتاب «گام اول» با توجه به مسائل مذهبی بازنمایی پوشش جنس مؤنث برای اهل منزل (محارم) و خارج از منزل نمی‌توانسته مطابق با واقعیت باشد بنابراین توضیح و تبیین این موضوع بر عهده معلم خواهد بود.

جدول ۵: مقایسه وضعیت ظاهری جنس مذکر و مؤنث در تصاویر

گام اول		فارسی ایران امروز					
وضعیت ظاهری مؤنث		وضعیت ظاهری مذکر		وضعیت ظاهری مؤنث		وضعیت ظاهری مذکر	
۹۰	معمولی	۱۳۲	معمولی	۶۳	معمولی	۵۲	معمولی
۲۱	باحجاب	۱۰	ورزشی	۲۶	راحتی در منزل	۴	مرتب
۳	راحتی در منزل	۹	مرتب	۵	بی حجاب	-	-
۱	بی حجاب	۶	نامرتب	-	-	-	-
۱	ورزشی	-	-	-	-	-	-

۵-۵. چگونگی نسبت مشارکت زنان و مردان در مکالمه‌ها

برای پاسخ به این پرسش که «در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول»، نسبت زنان و مردان به عنوان افراد شرکت کننده در مکالمه‌ها چگونه است و مکالمه‌ها تا چه اندازه جنسیتی شده هستند؟»، با

توجه به جدول (۶)، اگر مجموع رخداد جنس مذکر و جنس مؤنث در هر کتاب را در نظر بگیریم، نسبت این دو مقدار در کتاب «فارسی ایران امروز» برابر با ۱.۰۶ و در کتاب «گام اول» برابر با ۱.۳۴ است؛ که تاندازه کمی سوگیری مکالمه‌ها را به سود جنس مذکر در کتاب «گام اول» نشان می‌دهد.

جدول ۶: مقایسه نسبت جنس مذکر و مؤنث در مکالمه‌ها

گام اول		فارسی ایران امروز	
تعداد	نسبت	تعداد	نسبت
۸۳	یک مرد یک زن	۱۳۵	یک مرد
۸۰	یک مرد	۱۱۸	یک زن
۵۶	یک زن	۲۲	یک مرد یک زن
۱۶	دو مرد	۱۶	دو مرد
۸	دو زن	۱۵	دو زن
۴	سه مرد	۲	یک مرد دو زن
۱	دو مرد یک زن	۱	سه زن
-	-	۱	چهار زن
-	-	۱	دو مرد یک زن
۲۰۹	مجموع وقوع جنس مذکر	۱۹۳	مجموع وقوع جنس مذکر
۱۵۶	مجموع وقوع جنس مؤنث	۱۸۲	مجموع وقوع جنس مؤنث

همچنین اگر به پنج نسبت پرسیامد دو کتاب توجه کنیم در کتاب «گام اول» مکالمه‌هایی که در آن‌ها یک مرد و یک زن مشارکت دارند در جایگاه اول و با فراوانی ۸۳ قرار دارد در حالی که در کتاب «فارسی ایران امروز» این نوع مکالمه‌ها در جایگاه سوم و با فراوانی ۲۲ قرار دارد. اگر این نسبت را به عنوان فرصت برابر برای شرکت در مکالمه برای جنس مذکر و مؤنث در نظر بگیریم کتاب «گام اول» در این زمینه بهتر عمل کرده است.

روی هم رفته اگر یافته‌های پاسخ‌های پرسش‌های پژوهش را جمع‌بندی کنیم جدول ۷ به دست خواهد شد. همان گونه که در این جدول مشاهده می‌شود از ۵ شاخص بررسی شده، کتاب «گام اول» در ۴ شاخص سوگیری جنسیتی به نفع جنس مذکر داشته است (با شدت سوگیری بیشتر از ۲)؛ و اگر میانگین شدت سوگیری را برای این کتاب در این ۴ شاخص اندازه‌گیری کنیم چیزی حدود ۲.۶ خواهد بود. این در حالی است که کتاب «فارسی ایران امروز» در ۲ شاخص از این ۴ شاخص، (اسم‌های اشخاص و تصویرها) سوگیری به نفع جنس مؤنث (با میانگین شدت ۱.۴) و در ۲ شاخص

۶۰ / بررسی سوگیری جنسیتی در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول»: ... / کوهگرد و ...

دیگر (واژه‌های مرتبط و شغل‌ها) سوگیری به نفع جنس مذکر دارد (با میانگین شدت ۱.۵). بنابراین در نگاه اول می‌توان بیان کرد که کتاب «فارسی ایران امروز» از جنبه سوگیری جنسیتی وضعیت بهتری دارد. زیرا میانگین‌های شدت‌های سوگیری در کتاب «فارسی ایران امروز» یعنی ۱.۴ و ۱.۵ هم‌دیگر را خنثی می‌کنند درحالی‌که میانگین شدت سوگیری در کتاب «گام اول» ۲.۶ است.

جدول ۷: مقایسه سوگیری جنسیتی در دو کتاب

گام اول		فارسی ایران امروز		شاخص - کتاب
شدت سوگیری	نوع سوگیری	شدت سوگیری	نوع سوگیری	
۲	سوگیری به نفع جنس مذکر	۱,۳	سوگیری به نفع جنس مؤنث	اسامی اشخاص
۲	سوگیری به نفع جنس مذکر	۱,۲۵	سوگیری به نفع جنس مذکر	واژه‌های مرتبط (صفات و اسامی)
۲,۸	سوگیری به نفع جنس مذکر	۱,۷	سوگیری به نفع جنس مذکر	شغل‌ها
۳,۵	سوگیری به نفع جنس مذکر	۱,۵	سوگیری به نفع جنس مؤنث	تصاویر
۱,۳۴	سوگیری به نفع جنس مذکر	۱,۰۶	-	شرکت کنندگان مکالمه (مجموع وقوع)

با مقایسه داده‌های جدول (۷) و بررسی سوگیری‌های دو کتاب در شاخص‌های موردنظر، در پایان یافته‌های زیر به دست می‌آید:

یک- برای شاخص «اسامی اشخاص» که در پرسش نخست پژوهش مورد بررسی قرار گرفت؛ اینکه هر کدام از کتاب‌ها سوگیری جنسیتی به نفع یک جنس خاص دارند («گام اول» به نفع جنس مذکر و «فارسی ایران امروز» به نفع جنس مؤنث)، قابل قبول نیست و به نظر می‌رسد هیچ کدام با جامعه ایران امروز همخوانی کامل ندارد.

دو- برای شاخص «واژه‌های مرتبط» که در پرسش دوم پژوهش مورد بررسی قرار گرفت؛ اینکه هر دو کتاب سوگیری جنسیتی به نفع جنس مذکر داشتند، همسو با یافته‌های پژوهش فروغان گرانسایه و همکاران (۱۳۹۸) است که به نوعی به جنس‌گرایی در زبان فارسی برمی‌گردد. حال اینکه این شدت جنس‌گرایی و سوگیری جنسیتی تا چه اندازه به سود جنس مذکر است و به چه اندازه و چگونه باید

در مواد آموزشی آزفا بازنمایی شود جای بحث بیشتر دارد که از موضوع این پژوهش خارج است. ولی به طور شمی پژوهشگران به عنوان گویشوران زبان فارسی بر این باورند که کتاب «فارسی ایران امروز» در این زمینه دیدگاه نزدیکتری به واقعیت جامعه ایران امروز داشته است.

سه- برای شاخص «شغل‌ها» که در پرسش سوم پژوهش مورد بررسی قرار گرفت؛ اینکه هر دو کتاب سوگیری جنسیتی به سود جنس مذکر داشتند؛ به نظر می‌رسد که با واقعیات جامعه ایران امروز و بیشتر جوامع دیگر و همچنین روحیات و شرایط زیست‌شناختی جنس مذکر و مؤنث تا اندازه‌ای مطابقت داشته باشد. تنها شاید بتوان گفت که شدت این سوگیری در جوامع مختلف با یکدیگر متفاوت است که این تفاوت در مقدار شدت سوگیری برای این دو کتاب نیز مشهود است. به نظر می‌رسد که تفاوت شدت سوگیری به میزان ۱.۱ در دو کتاب نمایانگر جامعه، بافت و زیست‌بوم متفاوت نگارندگان دو کتاب است. از جنبه شدت سوگیری در این شاخص در کتاب «فارسی ایران امروز» با جامعه امروز ایران همخوانی بیشتری دارد.

چهار- برای شاخص «تصاویر» که در پرسش چهارم پژوهش مورد بررسی قرار گرفت؛ اینکه هر کدام از کتاب‌ها سوگیری جنسیتی به نفع یک جنس خاص دارند («گام اول» به نفع جنس مذکر و «فارسی ایران امروز» به نفع جنس مؤنث) کاملاً به جامعه و بافت متفاوتی که کتاب در آن‌جا چاپ شده مرتبط است. به نظر می‌رسد هیچ کدام با جامعه ایران امروز همخوانی کامل ندارد. چرا که اگر هم نوع سوگیری تصاویر در کتاب «گام اول» به نفع جنس مذکر را پذیرفته شده در نظر بگیریم دوباره شدت این سوگیری به نظر مطابق با واقعیت جامعه ایران امروز نیست.

پنج- برای شاخص «شرکت کنندگان مکالمه» که در پرسش پنجم پژوهش مورد بررسی قرار گرفت؛ داده‌های پژوهش سوگیری قابل توجه و قابل تحلیلی را نشان نداد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

منابع و مواد آموزشی زبان به‌عنوان یکی از کارگزاران اصلی اجتماعی‌شدگی زبان‌آموزان نقش غیرقابل‌انکاری را در بازتولید نظام فرهنگی و ارزش‌های رایج جامعه مقصد دارند. اغلب این گونه به نظر می‌رسد که مواد آموزشی افزون‌بر هدف آموزش زبان، در پی آن اند که الگوهایی از فرهنگ و ساختار گفتمانی مسلط در فرهنگ زبان مقصد را نیز به زبان‌آموزان ارائه کنند. به سبب احتمال بهره‌گیری (آگاهانه/غیر آگاهانه) از کلیشه‌های جنسیتی در مواد آموزشی آزفا، بررسی مسأله جنسیت و چگونگی بازنمایی آن در مواد آموزشی آزفا دارای اهمیت است. مواد آموزشی آزفا باید بازتابی از واقعیت‌ها و ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و شیوه زندگی جامعه فعلی ایران باشند. جامعه ایران در حال گذار از سنت به مدرنیته است، این شرایط سبب تغییر در برآوردن نقش‌های جنسیتی و نوع نگرش به

آن‌ها شده‌است؛ به گونه‌ای که در جامعه امروز ایران، زن‌ها بیش از ۶۰ درصد ظرفیت دانشگاه‌ها و میزان چشمگیری از کارهای خارج از خانه را در اختیار دارند و تغییرات بسیاری در ساختار قدرت نیز شکل گرفته‌است و دیگر نمی‌توان نقش زنان را فروکاست (Hazeri & Ahmad Pour Khorami, 2012).

دستاورد تحلیل داده‌ها و یافته‌های این پژوهش با نتیجه‌ای که عبادی و ابراهیمی مرجل (Ebadi & Ebrahimi Marjal, 2015) مبنی بر لزوم بازبینی جدی مواد آموزشی آزفا از جنبه مؤلفه‌های جنسیتی بیان کرده‌اند همسو است و آن یافته‌ها را تأیید می‌کند. عبادی و ابراهیمی مرجل (همان) افزون‌بر تأکید بر نقش مدرسان آزفا در زدودن و کاستن نقش‌های کلیشه‌ای جنسیتی موجود در مواد آموزشی آزفا، نقش مؤسسه‌ها و مراکز آزفا را نیز در برگزاری کارگاه‌ها و سمینارهای آموزشی مختلف برای آشنا کردن مدرسان آزفا نسبت به مفاهیم کلیشه‌ای جنسیتی و تأثیر آن بر فارسی آموزان مشهود و انکارناپذیر می‌دانند. یافته‌های این پژوهش نیز نیاز مدرس به این آگاهی‌ها و همچنین نقش مدرس آزفا در این زمینه را مورد تأیید قرار می‌دهد. در تحلیل داده‌های این پژوهش در بررسی وضعیت ظاهری در شاخص «تصاویر»، بر اهمیت این نقش تأکید شده‌است. در پایان، پژوهشگران این مقاله بر این باورند که، با افزایش تقاضا برای یادگیری زبان و ادبیات فارسی در جهان، تدوین کنندگان مواد آموزشی آزفا باید بیش از پیش به چگونگی بازنمود کلیشه‌ها، نگرش‌ها و باورهای مرتبط با جنسیت توجه داشته باشند.

فهرست منابع

افشانی، علیرضا، عباس عسگری ندوشن و سمیه فاضل نجف‌آبادی (۱۳۸۸). «بازتولید نقش‌های جنسیتی در کتاب‌های فارسی مقطع ابتدایی». *پژوهش زنان*. دوره ۷. شماره ۱. صص ۸۷-۱۰۷.

Retrieved from <https://jwdp.ut.ac.ir/article_28288.html>

تاج مزینانی، علی اکبر و مهدیه حامد (۱۳۹۳). «بررسی تحول فرهنگ جنسیتی در کتب درسی (مطالعه‌ای تطبیقی پیرامون کتاب‌های فارسی اول ابتدایی سال‌های ۱۳۵۷، ۱۳۶۲ و ۱۳۸۲)». *فصلنامه علوم اجتماعی*. دوره ۲۱. شماره ۶۴، صص ۷۳-۱۰۴. <https://doi.org/10.22054/qjss.2014.343>

حاتمی، پدram و بهزاد رهبر (۱۳۹۵). «بررسی چگونگی نمود سوگیری جنسیتی در تصاویر کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی تألیف مؤلفین ایرانی و غیرایرانی». ارائه شده در دومین کنفرانس ملی چاروسوی علوم انسانی. ۲۲ اسفند. شیراز، مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران.

Retrieved from <<file:///C:/Users/Narges/Downloads/7131395h0202.pdf>>

حاتمی، محمدرضا و سارویه مذهبی (۱۳۹۰). «رسانه و نگرش زنان به هویت جنسیتی خود». *تحقیقات فرهنگی ایران*. دوره ۴. شماره ۲. صص ۱۸۵-۲۰۹.

<https://doi.org/10.7508/ijcr.2011.14.008>

فصلنامه علمی زبان پژوهی دانشگاه الزهراء (س)، سال شانزدهم، شماره ۵۲، پاییز ۱۴۰۳ / ۶۳

حاضری، علی محمد و علیرضا احمدپور خرمی (۱۳۹۱). «بازنمایی جنسیت در کتب فارسی مقاطع تحصیلی راهنمایی و دبیرستان در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸». زن در توسعه و سیاست. دوره ۱۰. شماره ۳.

صص ۷۵-۹۶. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2012.29483>

حسینی فاطمی، آذر و زهرا حیدریان (۱۳۸۹). «نمود جنسیت در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی تحلیل واژگان و محتوا با رویکردی معیار-مدار» مطالعات زبان و

ترجمه. دوره ۴۲. شماره ۲. صص ۷۷-۹۲.

Retrieved from <<https://ensani.ir/file/download/article/20140518144732-9932-4.pdf>>

ذوالفقاری، حسن، مهبد غفاری و بهروز محمودی بختیاری (۱۳۸۲). فارسی بیاموزیم؛ آموزش زبان فارسی دوره‌ی مقدماتی (جلد اول)، میانه (جلد دوم و سوم) و پیشرفته (جلد چهارم و پنجم). تهران: مدرسه.

Retrieved from <<https://madresehpub.ir/my-account/>>

رضائی، طاهره و فرزانه سجودی (۱۳۹۴). «بازنمایی جنسیت در متون دیداری کتاب‌های آموزش زبان

انگلیسی به غیرانگلیسی زبانان از منظر نشانه‌شناسی اجتماعی تصویر؛ مطالعه موردی: Four

«Corners (2), American English File (2) & Interchange (2)». جستارهای زبانی. دوره

۶. شماره ۳. صص ۱۱۵-۱۴۰.

Retrieved from <<http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3618-fa.html>>

روحانی، علی و سمیه اکبرپور (۱۳۹۳). «نمود جنسیت در کتاب American English File». مطالعات

زبان و ترجمه. دوره ۴۷. شماره ۲. صص ۱۰۷-۱۳۱.

<https://doi.org/10.22067/lts.v47i2.30619>

سیف‌اللهی، سیف‌اله و مریم ابراهیمی (۱۳۸۷). «نقش و منزلت زن در کتاب‌های درس فارسی مدارس

آموزش و پرورش ایران». پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. دوره ۲. شماره ۱. صص ۴۹-۷۵.

Retrieved from <<https://ensani.ir/file/download/article/20120329160012-5078-11.pdf>>

شهسواری، آنوشا و بلیک آتوود (۱۳۹۴). فارسی ایران امروز. تهران: مرکز مطالعات خاورمیانه نگزاس در

آستین.

عابدینی بلترک، میمنت، محمدجواد لیاقت‌دار و سیروس منصوری (۱۳۹۳). «بازنمایی نقش‌های جنسیتی در

کتاب‌های درسی سال ششم دوره ابتدایی ایران». زن و جامعه. سال ۵. شماره ۲۰. صص ۱۹-۳۴.

Retrieved from <https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_684.html>

عبادی، سامان و بهمن ابراهیمی مرچل (۱۳۹۴). «بازنمایی جنسیت در کتب آموزش زبان فارسی به

غیرفارسی‌زبانان: مطالعه موردی جلد دوم و سوم مجموعه «فارسی بیاموزیم»». پژوهش‌نامه آموزش

زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان. دوره ۴. شماره ۲. صص ۲۷-۴۶.

Retrieved from <https://jtpsol.journals.ikiu.ac.ir/article_748.html>

عباسی، زهرا و هادی یعقوبی‌نژاد (۱۳۹۷). «تأثیر پیشینه زبانی و جنسیت بر میزان انگیزش در فارسی‌آموزان

غیرایرانی در طول یادگیری زبان فارسی»». پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان.

دوره ۷. شماره ۲. صص ۱۰۳-۱۲۶. <https://doi.org/10.30479/jtpsol.2018.1541>

۶۴ / بررسی سوگیری جنسیتی در کتاب‌های «فارسی ایران امروز» و «گام اول»: ... / کوهگرد و ...

علی‌نوروزی، رضا، وحید قاسمی و رعنا محمدتقی‌نژاد (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای مقایسه‌ای تصاویر کتاب‌های درسی ایران و سوریه با تأکید بر نابرابری نقش‌های جنسیتی». *جامعه‌شناسی کاربردی*. دوره ۲۶. شماره ۱. صص ۱۷-۳۸.

Retrieved from <https://jas.ui.ac.ir/article_18385.htm>

فروتن، یعقوب (۱۳۸۹). «جامعه‌پذیری جنسیتی در کتاب‌های درسی مدارس ایران». *زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)*. دوره ۸. شماره ۳. صص ۱۹۵-۲۱۶.

Retrieved from <<https://ensani.ir/file/download/article/20120426154411-5037-20.pdf>>

فروتن، یعقوب (۱۳۹۰). «زنان و زبان: بازنمایی هویت جنسیتی در کتاب‌های زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی مدارس ایران». *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*. دوره ۹. شماره ۲. صص ۱۶۱-۱۸۱.

<https://doi.org/10.22051/jwsp.2011.1402>

فروغان گرانسایه، فاطمه، امیرمسعود مولودی و علیرضا خرمایی (۱۳۹۸). «بررسی بازنمایی جنسیت‌گرایی در ساخت‌واژه زبان فارسی: رویکردی پیکره‌بنیاد». *زبان‌شناسی اجتماعی*. دوره ۲. شماره ۲. صص ۱۱-

۲۰. <https://doi.org/10.30473/il.2019.43498.1219>

قبول، احسان (۱۳۸۹). *آموزش نوین زبان فارسی*. ج ۱. مشهد: انتشارات احسان قبول.

مطهری، شهلا و محبوبه سعادت (۱۳۹۴). «بررسی زبان جنسیتی در مطبوعات اجتماعی ایران: مطالعه موردی چهار مجله خانوادگی پرتیراژ». *زبان پژوهی*. دوره ۱۶. شماره ۷. صص ۱۳۳-۱۵۷.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2015.2093>

موسوی، سیدرضا و زهرا علیمراد (۱۳۹۵). «بررسی نحوه بازنمایی شخصیت‌های مرد و زن در دو کتاب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: «فارسی بیاموزیم» و «آموزش نوین زبان فارسی»».

مجموعه مقالات اولین همایش ملی واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان. به

کوشش مهین‌ناز میردهقان. تهران: نویسه. صص ۱-۹.

نرسیسیانس، امیلیا (۱۳۸۴). *مردم‌شناسی جنسیت*. تهران: نشر افکار.

Retrieved from <<https://www.gisoom.com/book/1304590/>>

وکیلی‌فرد، امیررضا و شراره خالقی‌زاده (۱۳۹۱). «رابطه جنسیت و بکارگیری راهبردهای یادگیری زبان فارسی به عنوان زبان دوم». *پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*. دوره ۱. شماره ۱.

صص ۲۵-۵۹.

Retrieved from <https://jtpsol.journals.ikiu.ac.ir/article_139.html>

References

Abbasi, Z. & Yaghoubinezhad, H. (2018). The effect of language background and gender on non-Iranian Persian language learners' motivation level during acquisition. *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 7(TOME 16), 103-126. <https://doi.org/10.30479/jtpsol.2018.1541> [In Persian]

Abedini Baltork, M., Liyaqatdar, M. & Mansuri, S. (2015). Representations of gender quarterly, roles in the textbooks of sixth year of primary school in iran. *Journal of Women and Society*, 5(20), 19-34.

https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_684.html [In Persian]

- Afshani, A., Asgari Nadushan, A. & Fazel Najafabadi, S. (2009). Reproduction of gender roles in the elementary school books of Farsi. *Women Research*, 7(1), 87-107. https://jwdp.ut.ac.ir/article_28288.html [In Persian]
- Norowzi, R. A., Ghasemi, V. & Mohammad Taghi Nejad, R. (2015). Comparative Content analysis of picture books by Iran and Syria, with emphasis on the role of gender inequality. *Journal of Applied Sociology*, 26(1), 17-38. https://jas.ui.ac.ir/article_18385.htm [In Persian]
- Ebadi, S. & Ebrahimi Marjal, B. (2015). Gender representations in the textbooks of teaching Persian to non-Persian speakers: A case study of "let's learn Persian" (Vol. 2 & 3). *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 4(2), 27-46. https://jtpsol.journals.ikiu.ac.ir/article_748.html [In Persian]
- Foroughan Geransaye, F., Moloodi, A. & Khormae, A. (2019). The study of sexism representation in Persian word formation: A corpus-based approach. *Journal of Sociolinguistics*, 2(4), 11-20. <https://doi.org/10.30473/il.2019.43498.1219> [In Persian]
- Foroutan, Y. (2010). Gender socialization in Iranian textbooks (case study: primary schools). *Woman in Development and Politics*, 8(3), 195-216. <https://ensani.ir/file/download/article/20120426154411-5037-20.pdf> [In Persian]
- Foroutan, Y. (2011). Women and language representation of gender identity in Farsi, Arabic, and English textbooks of the Iranian schools. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 9(2), 161-181. <https://doi.org/10.22051/jwsps.2011.1402> [In Persian]
- Gabhoul, E. (2016). *Modern teaching of Persian language*. Ehsan Gaboul Publication. [In Persian]
- Hatami, M. & Mazhabi, S. (2012). Dia and women view to their gender identity. *Journal of Iranian Cultural Research*, 4(2), 185-209. <https://doi.org/10.7508/ijcr.2011.14.008> [In Persian]
- Hatami, P. & Rahbar, B. (2017). Evaluation of the Representations of Gender Bias in Images of English Language Teaching Books by Iranian and Non-Iranian Authors. *The Second National Conference of 4 Corners of Humanities*, 1 July, Shiraz, Iran's Modern Education Development Center [In Persian].
Retrieved from < <file:///C:/Users/Narges/Downloads/7131395h0202.pdf>>
- Hazeri, A. & Ahmad Pour Khorami, A. (2012). Gender representation in the course books of middle school and high school (case study of Farsi course book of 2009-10). *Women in Development & Politics*, 10(3), 75-96. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2012.29483> [In Persian]
- Hoseini Fatemi, A. & Heidariyan, Z. (2010). Gender delineation in high school and pre-university ELT textbooks: A criterion-oriented approach to text analysis. *Language and Translation Studies (JLTS)*, 42(2), 77-92. <https://ensani.ir/file/download/article/20140518144732-9932-4.pdf> [In Persian].
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago IL: University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo20099389.html>
- Motahari, S., Saadat, M. (2015). Sexist language in the social magazines of Iran: A case study of four high-circulating magazines. *ZABANPAZHUHI (Journal of Language Research)*, 7(16), 133-157. <https://doi.org/10.22051/jlr.2015.2093>. [In Persian]
- Musavi, S.R. & Alimorad, Z. (2015). Investigating the representation of male and

- female characters in two books on teaching Persian to non-Persian speakers: "Let's Learn Persian" and "Modern Teaching of Persian language". In Mir Dehghan, M. (ed.), *Proceedings of the First National Conference on the Analysis of Persian Language Teaching Resources for Non-Persian Speakers* (pp. 1-9). Neviseh. [In Persian]
- Nercissians, E. (2005). *Gender anthropology*. Afkar.
<https://www.gisoom.com/book/1304590/> [In Persian]
- Rezaei T. & Sojoodi F. (2015). The representation of sexuality in visual texts of English language teaching books to non-English language speakers based on visual-social semiotics: The case study of American English File (2), Four Corners (2), and Interchange (2). *Language Related Research*, 6(3) :115-140.
<http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3618-fa.html> [In Persian]
- Roohani, A. & Akbarpour, S. (2014). Gender representation in American English File textbook. *Language and Translation Studies (JLTS)*, 47(2), 107-131.
<https://doi.org/10.22067/lts.v47i2.3061> [In Persian]
- Seifollahi, S. & Ebrahimi, M. (2008). The role and status of women in textbooks of 'Farsi' in the Iranian schools. *Journal of Social Sciences*, 2(1), 49-75.
<https://ensani.ir/file/download/article/20120329160012-5078-11.pdf> [In Persian]
- Shahsavari, A. & Atwood, B. (2015). *Persian of Iran today: An introductory course*. Volume 1. Center for middle eastern studies the university of Texas at Austin. [In Persian].
- Tahriri, A. B., & Moradpour, P. (2014). Gender representation in 'Top-Notch' series: A critical discourse analysis perspective. *International Journal of Research Studies in psychology*, 3(2), 39-51. <https://doi.org/10.5861/ijrsp.2014.633>
- Tajmazinani, A. & Hamed, M. (2014). A study of the evolution of gender culture in textbooks (comparative studies on the first elementary Persian books in 1978, 1983 and 2003). *Social Sciences*, 21(64), 73-104.
<https://doi.org/10.22054/qjss.2014.343> [In Persian]
- Vakilifard, A. & Khaleghizade, S. (2012). Relation between gender and using learning strategies for Persian language as a second language. *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 1(TOME 1), 25-59.
https://jtpsol.journals.ikiu.ac.ir/article_139.html [In Persian].
- Zolfaghari, H., Ghafari M. and Mahmoudi Bakhtiar, B. (2007). *Let's learn Persian*. *Teaching Persian language: Elementary* (1st Volume), *Intermediate* (2nd and 3rd volume), *Advanced* (4th and 5th Volume). Madreseh.
<https://madreshpub.ir/my-account/> [In Persian]

